

estudis crítics que se n'han fet, i perquè ha ajudat de manera decisiva al coneixement i a la consolidació de la tradició literària vuitcentista del nostre país.

Roger CANADELL I RUSIÑOL

Bibliografia

- GUMBRECHT, Hans Ulrich (2008): «Shall We continue to Write Histories of Literature?», dins *New Literary History*, vol. 39, núm. 3, p. 519-532.
- KRYGIER, Martin (1985), *Intersezioni*, núm. 2, p. 221-249
- ROSSICH, Albert (2009): «Una guia pràctica de la literatura catalana», dins *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 598, p.75-76.
- SAVILE, Anthony (1982): *The test of time. An essay in philosophical aesthetics*. Oxford: Clarendon Press.
- RIBERA i CONDOMINA, Josep (2012): *La cohesió lèxica en seqüències narratives*. Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 283 p.

Fruit de la tesi doctoral de l'autor, dirigida per M. Josep Cuenca (que també prologa el llibre; no li calen més de cinquanta ratlles: tot un exercici de concisió), i guardonat per l'Institut d'Estudis Catalans amb el Premi Pompeu Fabra de Gramàtica de l'any 2009, *La cohesió lèxica en seqüències narratives* estudia les operacions cognitivodiscursives d'establiment i represa lèxica de referents en síntesis argumentals de films produïdes per periodistes cinematogràfics (experts) i per alumnes d'ensenyament secundari (aprenents) amb l'objectiu últim de diagnosticar els problemes de la cohesió referencial en els textos dels darrers, diagnòstic que hauria de permetre de dissenyar estratègies per resoldre aquests problemes en l'àmbit de l'ensenyament de la llengua. Una tasca que tingui a veure amb l'esmunyèdis concepte de referència i amb els mecanismes que la manifesten no pot ser fàcil ni còmoda, però Ribera se'n surt amb escreix gràcies a la capacitat sobrada que demostra de proveir-se de les eines conceptuals i metodològiques adequades i de fer-les servir amb rigor i control per a allò que l'estudi requereix: detectar els procediments de cohesió referencial dels textos arrellegats (una feina d'allò més laboriosa i desagraïda si un se les ha d'haver, *també* —com és el cas—, amb textos d'aprenents, és a dir, d'escriptors inexperts i, per tant, amb una competència discursiva insuficient), etiquetar-los, analitzar-los i comparar-los tant des del punt de vista qualitatiu com des del punt de vista quantitatiu o estadístic. Ribera no defuig les dificultats, i ens regala un estudi que no solament és una contínua font de coneixements (i de preguntes), sinó també un model de saber fer i una invitació a la recerca en àmbits similars.

El llibre es compon de quatre capítols. El primer capítol presenta les característiques generals de la recerca duta a terme: s'introdueix el tema i els precedents de l'estudi, es descriuen els dos corpus d'investigació (textos d'experts i textos d'aprenents) i el perfil acadèmic i sociolingüístic dels subjectes que han proveït els textos del corpus d'aprenents, es detallen els objectius i les hipòtesis de la recerca, i es fa una descripció general del marc teòric en què aquesta s'encabeix. El lector que es preguntí pel concepte de *seqüència narrativa* que apareix en el títol del llibre de Ribera és en aquest capítol que obtindrà la resposta: el que l'autor ha pres com a noció de referència per a la confecció dels corpus és aquell segment de les ressenyes cinematogràfiques on s'explica l'argument de la pel·lícula, segment que és *narratiu* perquè l'argument es defineix per l'encadenament de situacions en el temps (en contrast amb altres segments del gènere, com ara els *argumentatius*, que contenen l'opinió de l'autor de la ressenya) i que, en terme tècnic provinent de la lingüística textual francòfona que va fer fortuna en els manuals d'ensenyament de la llengua del nostre país arran del fracàs del concepte, més comprensiu però per això mateix

més difícil de manejar també, de *tipus de text*, es diu que és una *seqüència* (i que és, doncs, una unitat d'estructuració discursiva a mig camí entre l'enunciat oracional i el text).

El segon capítol s'ocupa del concepte de referència, diferenciant bé entre les operacions cognitives d'establiment de la referència i les de manteniment d'aquesta, i es deté en la discussió —suggestiva i aguda— dels models interpretatius de l'anàfora que han tingut una major incidència en l'anàlisi dels textos del corpus: la proposta funcionalista de la continuïtat dels tòpics de Talmy Givón, la teoria cognitivista de l'accessibilitat dels antecedents de les expressions referencials desenvolupada per Mira Ariel i, sobretot, el concepte de *cohesió lèxica* —encunyat per Halliday i Hasan a *Cohesion in English* (1976)—, identificat amb la noció d'anàfora lèxica (i contrastat amb la d'anàfora gramatical) i entès com una relació de significat entre dos o més elements lèxics presents en el text, un dels quals és referencialment dependent de l'altre (que funciona, doncs, d'antecedent). Ribera manlleua de Cuenca la reveladora distinció entre tres tipus de cohesió lèxica (repetició, reiteració i associació) en funció de la relació que s'estableixi entre els tres components de les peces lèxiques concebudes com a signes lingüístics: la forma (el significat), el referent (l'entitat identificada per l'ús que fem del mot) i el sentit (el contingut semàntic general): en la repetició es dona identitat total (en forma, referent i sentit) de les unitats relacionades anafòricament, en la reiteració (que pot ser per sinonímia, per hiperonímia/hiponímia o, com exemplificarien els mots *situació*, *actitud* o *crim*, per nom general) es dona identitat entre referent i sentit, i en l'associació es dona només identitat de sentit. Aquesta conceptualització, segons la qual la repetició (*un laberint/el laberint*) i la reiteració (*els seus enemics/els seus adversaris*) són coreferencials, mentre que l'associació (*un vaixell danès/el capità*) és no coreferencial, li permet a l'autor de cenyir clarament l'objecte d'estudi: atès que el seu interès és d'explorar les operacions d'establiment de la referència i de manteniment d'aquesta per mitjà d'unitats lèxiques, pel que fa a aquest darrer seran la repetició i la reiteració el centre d'atenció. A més, no s'oblida de remarcar que la interdependència que s'opera en el discurs entre la cohesió lèxica i els mecanismes gramaticals a l'hora d'efectuar el manteniment dels referents establerts i garantir, per tant, la cohesió referencial obligarà a no perdre de vista els diversos tipus d'anàfora gramatical (el·lipsi, pronominalització i dixi textual).

En el tercer capítol s'aborda l'anàlisi de la cohesió lèxica en els textos dels aprenents i s'efectua una minuciosa i il·luminadora comparació qualitativa i quantitativa d'aquesta anàlisi amb la dels textos dels experts, comparació que, partint de la base que aquests darrers forneixen el que en podríem dir una mena de model discursiu de l'ús dels mecanismes referencials en les síntesis argumentals cinematogràfiques, proporcionarà la base objectiva per al diagnòstic dels problemes de la cohesió referencial en els textos dels aprenents. Aquests són alguns dels resultats comparatius als quals arriba Ribera:

(1) Els aprenents necessiten fer un major esforç quantitatiu que els experts en unitats d'establiment i de manteniment de la referència.

(2) Pel que fa a l'establiment de la referència, en els textos dels aprenents (*a*) és menys habitual que en els dels experts la referència a conceptes i relacions abstractes, i (*b*) hi ha una freqüència molt més alta de l'associació, cosa que s'explica pel recurs més habitual a introduir referents inespecífics, genèrics o semànticament poc delimitats.

(3) Pel que fa al manteniment de la referència, en els textos dels aprenents (*a*) hi ha un recurs deficient a la cohesió lèxica i un abús de l'anàfora gramatical, (*b*) la cohesió lèxica es basa en la repetició de noms comuns amb un contingut semàntic poc específic, (*c*) no s'hi sol observar la repetició total o parcial dels noms propis com a mecanisme unívoc d'identificació dels personatges que caracteritza els textos dels experts, i (*d*) pel que fa als tipus de reiteració s'hi recorre més freqüentment que en els textos dels experts a la sinonímia, que és el tipus més bàsic (els noms generals, en canvi, tenen una freqüència molt més baixa que en els textos dels experts).

Comptat i debatut, és ben clar que la cohesió referencial dels textos dels aprenents és molt defectuosa: a grans trets, es pot dir que en aquests textos es detecta un problema general de subespecificació de la referència, provocat tant per l'abús de l'anàfora gramatical (en la qual la unitat referencialment dependent no posseeix un significat lèxic inherent i, per tant, no pot enriquir la caracterització semàntica i

cognitiva del referent) com per l'escassa especificitat semàntica de les unitats lèxiques, i una projecció en el discurs escrit dels mecanismes referencials de la comunicació oral col·loquial.

Finalment, en el capítol quart l'autor reprèn (perquè ja les havia enunciat en el capítol precedent) les principals conclusions de la recerca, repassa els objectius que s'havia marcat, calibra fins a quin punt les hipòtesis de treball han estat corroborades, i esmenta les línies generals que al seu parer convindria seguir per resoldre els problemes de la cohesió referencial en les produccions escrites dels aprenents.

El lector que no hagi llegit el llibre de Ribera i que, a partir del que n'hem dit, cregui que deu ser espès o eixut té part de raó. Però no perquè l'autor no s'expliqui bé, no il·lustri convenientment els fenòmens que descriu, no faci remissions internes quan calgui, no apunti el discurs amb taules i gràfics, no anticipi ni recapituli..., sinó perquè una tesi doctoral de 616 pàgines (sense comptar-hi la Bibliografia i els Annexos que apleguen, amb els mecanismes referencials marcats, els textos dels corpus) s'ha reduït a un llibre de 261 (sense comptar-hi la Bibliografia i el pròleg), i aquesta reducció no s'ha acompanyat d'un exercici d'esponjament informatiu (o, si volem, de divulgació) que hauria fet el text més digerible. Això que diem afecta sobretot el tercer capítol, que ofereix els resultats de l'anàlisi dels textos dels experts i dels aprenents «de manera interrelacionada i conjunta» (com diu el mateix autor en la nota al peu de la p. 101), mentre que a la tesi l'anàlisi dels textos dels experts (cap. 5) precedeix l'anàlisi dels textos dels aprenents (cap. 6), de manera que el lector és fluidament conduït a la comprensió de l'anomalia en el funcionament de la cohesió referencial sobre la base de la comprensió del funcionament "correcte" del fenomen. Però també afecta el capítol segon, encara que en aquest cas els efectes només són visibles per a qui s'hagi adonat que hi ha paradigmes teòrics que no es revisen malgrat que l'autor hagi donat a entendre que sí que es revisaran: a les p. 37 i 38 (cap. 1) els models de la continuïtat dels tòpics de Givón, de la teoria de l'accessibilitat d'Ariel i de la lingüística textual de Halliday i Hasan formen part d'una llista en què hi ha també, entre d'altres, la gramàtica generativa, teories pragmàtiques (Grice, Levinson) i la teoria del Centratge, de les quals no se'ns diu res al capítol següent i que, doncs, en lloc de figurar al costat dels models de Givón, Ariel, i Halliday i Hasan haurien d'haver estat esmentades en nota al peu i seguides de les pàgines de la tesi on s'hi fa referència (com es fa en tants altres aspectes que, de la tesi al llibre, s'han sacrificat).

Ens trobem doncs, per dir-ho a la manera de Genette, amb un hipertext: com l'*Ulisses* ho és de l'*Odissea*, el llibre és una derivació transformada de la tesi, només que en aquest cas l'autor és el mateix i ensenya totes les cartes. I la tesi és tan gran (en el doble sentit del mot: quantitatiu i, sobretot, qualitatiu) que fa el llibre, tal com el tenim, petit (també en el doble sentit del mot) per a qui estigui realment interessat en el tema, que demana més i es veu forçat a consultar l'hipotext (de ràpid i fàcil accés, s'ha de dir: es troba enxarxat al repositori TDX). Volia Joyce, en realitat, que llegíssim l'*Odissea*? Vol Josep Ribera que no en tinguem prou amb el llibre? Objectiu assolit!

Anant a aspectes més locals, es pot dir que el títol del llibre (i de la tesi, que és el mateix), com passa sovint, és altiloqüent i despista una mica: Ribera no fa un tractat sobre la *cohesió lèxica en seqüències narratives*, sinó un estudi comparatiu del funcionament de la cohesió lèxica en dos corpus de síntesis argumentals de pel·lícules. Els codis de la comunicació editorial tenen perfectament prevista la possibilitat que el títol prometi massa, i no posen traves que es deixi acompanyar d'un comparsa que faci la feina bruta: un subtítol hauria estat útil.

També creiem que les línies generals que Ribera sosté que convindria seguir per resoldre els problemes de la cohesió referencial en les produccions escrites dels aprenents, i que expressa al capítol final (p. 262-263), haurien d'incorporar l'esment a la importància de la lectura i de la comprensió escrita, tant més que, com diu l'autor, una de les raons principals dels dèficits productius dels alumnes és que projecten en l'escrit els mecanismes referencials de la comunicació oral. Si els alumnes escriuen com parlen, i volem que escriguin com els experts, haurem de dissenyar estratègies encaminades a l'apropiació de models. Afinant més, ens podem preguntar perfectament si no és perquè els alumnes investigats no han llegit ressenyes cinematogràfiques que tenen una competència escrita tan precària (i és una pregunta que no tenim manera de respondre perquè els qüestionaris que Ribera els va passar per dibuixar-ne el perfil acadèmic i sociolingüístic de què es parla en el primer capítol no contenen preguntes sobre els seus hà-

bits lectors). A un nivell més general, proporciona una bona bateria d'idees per afrontar a l'aula els problemes de continuïtat referencial dels textos dels aprenents l'article de Catherine Schnedecker «Besoins didactiques en matière de cohésion textuelle: les problèmes de continuité référentielle» (*Pratiques*, 85, 1995).

Algunes qüestions molt menors per acabar: els diagrames de barres que hi ha als capítols inicial i final són lletjos i alguns costen d'interpretar, encara que això deu ser imputable a les cases editores i no a l'autor (perquè a la tesi són bonics i diàfans); a l'índex les línies del capítol 3 que comencen amb 3.5.1 i 3.9 haurien d'estar entrades; a la p. 151 «en (79)» ha de ser «en (78)», i a la p. 207 «en la taula (22)» ha de ser «en la taula (23)»; a la p. 224 falta, segons el *DCVB*, l'accent a «pedrer» (verb), a la p. 260 «cani» ha de ser «canvi», a la p. 270 falten tant el número de la revista *Paradigmi* on està publicat l'article de Cuenca i Ribera (2009) que es referencia (és el número 27) com les pàgines (101-117), i a la p. 256 llegim «Els problemes (...) són molt problemàtics».

En definitiva, *La cohesió lèxica en seqüències narratives* és un llibre valent i important en l'àmbit de la lingüística textual en general i de la lingüística de corpus en particular, i que té la poderosa virtut de fer-nos interessar més encara pel tema que explora, cantellut però (o hauríem de dir *í?*) apassionant.

Josep BESA CAMPRUBÍ
Universitat de Barcelona

SEGURA, Luísa / VITORINO, Gabriela (2010): *Atlas Lingüístico-Etnográfico dos Açores. Vol. II. A vinha e o vinho. Os trabalhos do linho e da lâ*. Lisboa: Centro de Linguística da Universidade de Lisboa; Imprensa Nacional - Casa da Moeda. 295 p.

Donem la benvinguda a aquest segon volum de l'*Atlas Lingüístico-Etnográfico dos Açores*, el primer volum del qual ja vam ressenyar a *Estudis Romànics* (29, 2007, p. 391-393) i on resumíem els trets bàsics de la seva metodologia.

Comprèn disset localitats repartides en les nou illes de l'arxipèlag (Corvo, Flores, Faial, Pico, São Jorge, Graciosa, Terceira, São Miguel, Santa Maria). Els 124 mapes presenten les respostes al Qüestionari amb transcripció fonètica, però també, a la contrapàgina, en forma de lemes adaptats a l'ortografia portuguesa (per ex., els diversos resultats fonètics, morfològics i lexicals de *grainha* 'pinyol del raïm' són representats per *bagulho*, *bagaçó*, *pevide*, *pevides* (pl.), *pevida*, *pevidas* (pl.) i *grainha*), la qual cosa facilita la formació d'un índex de totes les formes lematitzades. Els enunciats, que, a més de portar el número correlatiu corresponent, duen una referència numèrica a l'*Atlas Lingüístico-Etnográfico de Portugal & da Galiza* (en projecte), són objecte d'una definició sintètica (per ex., *agraço* «bagsos que não amadurecem») i il·lustrats amb 51 dibuixos de certs referents, alguns dels qual han estat extrets de museus de cultura material. Els comentaris aclareixen infinitat de detalls (llocs on no es fa vi, o no es cultiva, llocs on no es conrea el lli; costum arcaic de trepitjar el raïm amb els peus, i recent de fer-ho amb les mans; resposta no adequada al temps verbal de l'enunciat (per ex., participi passat d'*ensarilhar* a la loc. 11, i imperfet d'indicatiu (pers. 3) a les loc. 5 i 13; fins explicacions etimològiques, com en el cas de *esprim* 'circell, fil' («< ingl. *spring* 'mola', por semelhança entre a hélice das gavinhas e uma mola», mapa 154; etc.). Sota la llegenda es troba la traducció de cada enunciat al castellà, al francès i a l'italià (en una propera edició potser s'hauria de corregir el color massa difuminat de la lletra dels mots traduïts). Pel que fa a la tècnica de l'enquesta, recordem que, davant un qüestionari summament especialitzat, els investigadors van haver de recórrer a voltes a localitats veïnes on el conreu i explotació de la vinya i del lli eren habituals.

Els estudiosos de la lingüística romànica hi trobaran fenòmens fonètics d'un gran interès, com diftongacions del tipus *buago* < *bago* 'gra de raïm', *caicho* i *cuacho*, de *cacho* 'raïm'; l'alternança del diftong *ou/oi* (*dobadoura/dobadoira* 'debanadora'); la presència de la varietat de raïm *aramon* (i variants), mot d'origen deonomàstic procedent d'Occitània (< *Aramon*), compartit amb el castellà, el navarrès, l'arago-